

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 30.

Lördagen den 26 Juli

1873.

Offentlig och enskild lyx.

Den starka ekonomiska utveckling som egt rum i vårt fädernesland under de sist-förflutna årens ovanligt gynnsamma förhållanden har icke kunnat undgå att medföra betydande förändringar i vanor och lefnadssätt. De tre sista skördarnes ymighet har öfvergått våra landtmäns mest sangviniska förhoppningar, och om inga oförutsedda olyckor inträffa, skall den fjerde inom kort öka deras välmakt. Våra stora exportnäringar hafva genom undantagskonjunkturer vunnit en hittills okänd blomstring, och den på alla områden stegrade företagsamheten har beredt de arbetande klasserna inkomstkällor, som flöda långt rikare än hvad som motsvarar förökningen i deras lefnadskostnader. Det voro i sanning oväntadt, ja onaturligt, om icke behoven skulle tillväxa med de ökade utvägarne att tillfredsställa dem, och deri är ingen ting ondt, så vida endast den riktiga proportionen bevaras och de nyväckta behoven äro af det rätta slaget.

Det är en gammal erfarenhet att lyxen föregår civilisationen, liksom fantasien föregår tanken; att behöfva rätt är en konst, hvilken liksom allt annat i lifvet fordrar uppfostran och omdöme. Man ser derför ofta personer som plötsligt vunnit en oväntad rikedom omgifva sig med en skrytsam yppighet, som icke är förfining utan blott flärd, emedan de ädlare behoven ännu allt jemt slumra. Det går om en tid, innan

det granna kan sätta sig och klarna till skönhet: fäfangans grumlade beståndsdelar måste dessförinnan sjunka till botten.

Det hörer till tonen hos ett politiskt parti att klaga öfver *statslyxen*, men vi våga med trygghet påstå att denna klagan nu mera har mindre befogethet i vårt samhälle än i de flesta andra länder i verlden, och att de offentliga behoven ingalunda hållit jemna steg med den allmänna välmågens tillväxt. Det har utan tvifvel funnits tider då ansträngningarna för statens ändamål stodo i intet förhållande till de enskilda krafterna, och tider då omkostnaderna för styrelsen ännu tryckte hårdt på hvarje medborgare, men de förra ligga dess bättre sekler, de senare åtminstone årtionden, bakom oss. Förenklingar och besparingar i enskilda delar af vår samhällsinrättning äro förestafvade af klokheten och omtanken för det allmänna bästa: många sådana kunna och böra vidtagas, vissa embeten indragas och omkostnader undvikas i sådana ting som ligga utom statens verkliga befogethet. Men deraf följer visst icke att statens behof i det hela taget kunna inskränkas utan att dess högsta intressen blifva derpå lidande, ty med tillväxten i folkmängd, odling och välstånd tilltager äfven antalet och omfånget af de offentliga krafven: allmän undervisning, välgörenhet och anstalter för de stora massornas välbefinnande fordra allt större offer, och de

som egna sig åt statens tjänst hafva, i den mon anspråken på deras duglighet stegras och lefnadskostnaderna blifva högre, rätt till en rikare vedergällning för sitt arbete. Dessa behof äro sunda och välberättigade, emedan de äro en följd af den stigande odlingen; det allmännas samvete fördrager icke längre att bevitna sådana oförskyllade lidanden som våra förfäder sågo med likgiltighet eller betraktade såsom oundvikliga. Vi börja förstå att de kostnader som nedläggas på ett förbättradt fängelseväsende, ett rikligare fattigunderhåll, en vaksamare allmän helsovård o. s. v. icke äro så improduktiva som det vid första ögonkastet kan förefalla oss; hela stora klasser, som förut icke blott varit förlorade för statens intresse utan tillfogat det en direkt skada, återköpas derigenom till dess vänner, och deras krafter, som förut endast förtärde sig sjelfva och tärde på sin omgifnings, inmönstras i det nyttiga arbetets tjänst. På detta område återstår ännu mycket att göra; vi erinra endast om de flere tusental af blinda, döfstumma och sinnesslöa barn som årligen uppväxa i våra landsorter, utan att någonsin vinna tillträde till de uppfostringsanstalter som den allmänna eller enskilda människokärleken för dem åstadkommit. Men så länge någon enda samhällsmedlem är utestängd från den enklaste uppfostrans välgörningar kan statens samvete icke vara lugnt; det är icke nödvändigt, icke ens alltid nyttigt, att staten sjelf skall anlägga och förvalta alla de inrättningar som härtill erfordras, men staten måste ovilkorligt uppmuntra och understödja de enskildes bemödanden för detta ändamål, och ehuru nästan hvarje riksdag något göres i detta afseende, återstår ännu så mycket att uträtta, att allt hvad som hittills är gjordt nästan endast är en vacker begynnelse.

Det fins personer som anse hela den konstitutionella monarkien för en lyx och mena att de skola få republiken för bättre pris. Detta är emellertid ett stort misstag. Det är möjligt med ett bondesamhälle såsom Andorra, men icke för en civiliserad stat, och när man åberopar sig på Nordamerikas exempel, ådagalägger man helt enkelt att man icke vet hvad man talar om. En dyrare förvaltning än Förenta staternas får man leta efter. Det är icke nog med de breda remmar som folkets förtroendemän hafva laglig rätt att skära ur dess hud,

men den republikanska jemnligheten sanktionerar derutöfver en korrupktion, hvartill knappast något land i verlden kan uppvisa ett motstycke, och den nordamerikanska pressen medgifver enstämmigt att det i Amerika knappast fins något som icke är falt för penningar. För att kunna genomdrifva en förhöjning af presidentens och embetsmännens löner föreslogs och antogs vid sista kongressen ett förslag hvarigenom folkrepresentanternas arvoden jemt fördubblades: beloppet 6,000 dollar eller 22,500 rdr för några få månaders tjänstgöring under två år ansågs endast till hälften fylla ett folkombuds anspråk på nödtorftigt uppehälle. Men denna inkomst, som nu mera är årlig, är långt ifrån att vara deras enda. Vi tala icke om de sportler som mängden af dem säges icke hafva särdeles betänkanke vid att göra sig på sina röster i senaten eller representanhuset, och som kunna uppgå till oerhörda belopp; men det fins andra utvägar att skaffa sig inkomster, som äro knappast mera aktningvärda, såsom då representanterna låta gifva sig ett större antal exemplar af sådana vetenskapliga eller tekniska arbeten som utgifvas på statens bekostnad, hvilka de sedan för egen räkning försälja, eller då utskottsledamöter för komitérummen requirera dyrbara möbler, mattor och speglar, hvilka de behålla för egen räkning, ehuru staten får betala dem. När den beryktade Tammany-ligan för några år sedan stal af staten Newyork omkring 30 millioner dollar, anmärkte *The North-American Review*, unionens mest aktade demokratiska tidskrift, att det i ett samhälle som det nordamerikanska icke vore möjligt att förekomma försnillning, och att man måste se igenom fingrarne med denna lilla ovana hos folkets män, men att dessa många millioner på fyra eller fem människor voro betydligt mer än som behöfdes. Den öfriga improduktiva lyxen för offentliga fester, praktbyggnader o. s. v. öfvergår vida hvad man skulle vänta af en republik, men dessa utgifter göras åtminstone på ett hederligt sätt och för i viss mån hederliga ändamål.

I jämförelse med allt detta är vår lilla monarkiska lyx mycket anspråkslös, ehuru den sticker många så bittert i ögonen. I och för sig kunde den må hända vara ännu mindre, men vi kunna ej utan olägenhet helt och hållet bryta med den internatio

nella häfden, och så länge till exempel andra länders regeringar visa oss den artigheten att hos oss hålla diplomatiska ombud af en viss rang, samt dertill icke sällan välja män af hög ställning och framstående egenskaper, är det lika omöjligt för vårt samhälle att undandraga sig en viss representativ lyx, som det vore för en välmående familj af någon social betydelse att inskränka sina lefnadskostnader till likhet med backstugusittarens eller fattighjonets. Det är detta som våra sparsambetsiffrare aldrig vilja erkänna: man skall börja »i toppen», säga de, i stället att begynna med sig sjelfva, såsom alla hederliga och allvarligt menade reformer böra anläggas. Men dessa reformatorer mena knappast att gå så långt ned som till sig sjelfva; åtminstone har man icke hittills hört dem ifrågasätta indragningar på sina egna inkomster eller inskränkningar i sitt eget lefnadssätt. Redan af detta förhållande skulle man kunna sluta att det här i landet icke finnes någon statslyx att klaga öfver, men ännu tydligare finner man att så icke är, då man betänker att ingen för afkastningen af sitt kapital eller sitt arbete skattar till staten mer nä tre dagars inkomst, och att medelbeloppet på hvarje individ af samtliga offentliga pålagor icke utgör fullt värdet af en tunna råg, eller föga mer än hälften af hvad han årligen behöfver till sin brödföda.

Om en kommunal lyx, sådan den till exempel i Frankrike blifvit uppammanad under det senare kejsardömet, är icke att tala. De bördor, visserligen icke obetydliga, hvilka de flesta städer och icke få landskommuner hafva att bära härröra icke af någon medborgerlig fåfänga, praktfulla statyer, storartade publika byggnader och mera dylikt, utan af de ansträngningar man gjort till att åstadkomma tidsenliga kommunikationer, på sin höjd en och annan vacker läroverksbyggnad och derutöfver en eller annan parkanläggning. Intet af detta kan räknas såsom någon klandervärd lyx, och det hade varit högst illa, om den uppfostran som ligger i naturförsköning och ett smakfullt ordnande af byggnadsväsendet i våra städer skulle hafva längre uteblifvit. Vi skulle tvärt om vara böjde att beklaga den sparsamhet som åtminstone i hufvudstaden gjort att de vackraste offentliga platserna blifvit uthyrda till schweizerier och andra förlusteställen, och det ser ut som om

landets främsta kommun icke hade råd att hålla sin skönaste punkt kostnadsfritt tillgänglig för sina egna innevånare och de otaliga främlingar som årligen besöka den, utan nödgas ockra derpå genom att upplåta den till lokal för en storartad utskänkningsrörelse. Att några sådana förlustelse- och vederqvickelseställen måste finnas, vilja vi icke bestrida, men de behöfva derföre icke inkräkta alla parker och promenader. Vi hoppas den tid en gång kommer, då Stockholms kommunalstyrelse anser samhället tillräckligt förmöget att gratis erbjuda litet skugga och en hviloplats åt dem som älska natur, frihet och sångfoglar högre än punschångor samt skrammel af glas och messingsmusik.

Det är hög tid att slita den gamla rangtvisten mellan sinnet för det sköna och sinnet för det nyttiga, som alstrat så mycket flärdfullt anspråk och gjort så litet godt i verlden. Nutidens tekniska och mekaniska arbeten hafva rubbat tron på ett absolut skönhetsideal, och vi betvifla icke att de gamla grekiska smaklärarne skulle fälla en afgjord förkastelse öfver vårt sätt att bygga våra hus, anordna vår klädedräkt och inrätta vår lefnadsordning. I alla händelser har skönheten prioriteten i ålder framför nyttan: behofvet af prydnad eller hvad som så ausågs vaknade många århundraden framför behofvet af bekvämlighet; människorna hafva i alla tider använt en otrolig uppfinningsförmåga på frambringandet af ändamålsvidriga grannlåter, och om de civiliserade racerna icke genomborra näsbrocket för att i hålet insätta ringar och benbitar eller konstfullt uttänja underläppen, för att bilda ett slags gårdsplan åt den nedre tandraden, så återstå ännu, för att nyttja Geijers ord, tillräckligt många »idéella pretentioner» i afseende på den personliga utstyrseln, för hvilka det är hög tid att »maka åt sig».

Vi rekommendera åt konstfilosoferna att undersöka, i hvilken mon tillväxten i nationernas rikedom bidragit att förändra deras skönhetsideal: utan tvifvel är detta inflytande långt större än det vid första påseendet kan synas. Med rikedom mena vi naturligtvis icke blott den ökade tillgången på egentliga njutningsmedel utan i allmänhet människans tillväxande värde öfver den yttre naturen. Förmågan af metallernas bearbetning och de många tekniska

uppfinnningar som äro deraf beroende hafva i grund omskapat bygnadskonsten, och man har slutat med att finna något vackert i mekaniska konstruktioner, hvilka till en början syntes våldföra alla estetiska lagar. Det framgår deraf att ändamålsenligheten och det praktiskt nyttiga spela en större rol vid bestämmandet af hvad som är skönt än hvad som till en början kan befinnas angenämt att erkänna. Det ändamålsenliga är på det hela ingen ting annat än det naturliga, men att i hvarje sak återfinna det sant naturliga är ingalunda lätt utan beror på lång öfning och vidsträckt erfarenhet.

Det *naturliga* för människan är att beherska naturen, icke att vara dess slaf. Vårt slägte blef icke skapadt för att mot klimatets ytterligheter söka ett nödtorftigt skydd i bergens grottor och under urskogarnes kronor, svepa sig i djurens hudar till skydd mot kölden, eller söka en knapp tillfredsställelse för sin hunger i några magra rötter eller vildt växande trädfrukter, utan för att på ett rikligt sätt fylla alla sina med odlingen stegrade förnuftiga behof. Alla tankar på ett återvändande till hvad som blifvit kalladt »naturtillståndet» äro tomma och ohelsosamma drömmar, alstrade af klenmodigheten eller oförmågan att följa med slägtet i dess samfälda utveckling. Det är icke i vildmarken utan i människohvimlet som dygden och oskulden äro att söka, ty ingendera är någon rå naturprodukt. Den ofta hörda klagan öfver tilltagande vecklighet och fysiskt förfall beror utan all fråga på okunnighet och missförstånd, ty det fins midt i det civiliserade lifvet både för den bättre och den ringare lottade tillräckliga anledningar till hårdande ansträngningar och förädlade uppoffringar, utan att de behöfva söka dem i fysiska umbäranden af den lägsta ordning. För något mer än hundra år sedan gick den största delen af europeiska arbetare barfota, saknade ombyte af linne och fick nöja sig med en föda om hvars eändighet man nu för tiden knappast kan göra sig föreställning. En treflig bostad, en varm och snygg tröja, en stark och bekväm sko, en riklig och välsmakande näring, långt ifrån att göra arbetarens steg tyngre och hans muskler mindre kraftiga, gifva honom större spänstighet och uthållighet, lägga stål i hans arm och sinne samt öka så-

lunda äfven värdet af hans arbetsprodukt. Vi hafva i detta som i alla andra afseenden ingen anledning att önska oss till baka till förgångna tider; deras större tarflighet hägrar bakom oss såsom större enkelhet och renhet, men denna uppfattning är endast en verkan af det stora afståndet, liksom de blåa förtoningarna, hvilka gifva en sådan inbjudande mjukhet åt de skrofliga gråbergen långt borta vid randen af synkretsen. Sannolikt skola våra lyckligare och högre odlade efterkommande se vår tid genom samma fantasiens förskönande dunkel. Man skall möta denna vår uppfattning af ett allmänt framsteg i välbefinnande med erinringar om proletariatet, det hjälplösa eländet, de djupa lederna af hungerns bleka offer i de stora fabriksstäderna o. s. v. Vi neka icke befintligheten af all denna nöd, som gör människovännens fasa och bildar tidens vanskligaste politiska problem, men hvad vi påstå är att den icke saknat sina motstycken i det förflutna, ehuru vår tid ser den bättre, emedan uppmärksamheten och det allmänna deltagandet blifvit så betydligt skärpta, men framför allt derigenom att de nödställda klasserna genom arbetets koncentration blifvit i större massor sammanförda på ett mindre antal punkter. Lyckligtvis äro ytterligheterna af rikedom och armod jemförelsevis främmande för vårt fädernesland, och om det ännu saknar den ofantliga kapitalbildning som i länder med rikare naturliga tillgångar framalstrat större industriell företagsamhet och föranledt en långt hastigare tillväxt i befolkningen, så är dess bättre det måttliga välståndet äfven ojemförligt jemnare fördeladt och antalet proportionsvis mindre af de egentligen nödlidande, såsom en hvar af de statistiska uppgifterna lätt kan öfvertyga sig. Framstegen i denna fördelning och i de stora massornas välbefinnande låta icke lika lätt inse sig af officiella siffror, men de falla hvar och en bjert i ögonen, som haft tillfälle att se några större områden af våra provinser nu och för några årtionden sedan.

Vi behöfva i detta afseende endast påminna om det utseende våra landsbygder företedde trettio eller fyratio år sedan, innan 1827 års skifvesstadga hunnit utöfva sina välgörande verkningar, spränga de trångt sammanbygda, otrefliga och smutsiga byarne och sprida öfver fälten dessa

enstaka gårdar, som på samma gång kommit jordbruket att taga jettesteg framåt och beredt en förökad trefnad åt deras befolkning. Ingenstädes visar det sig bättre än här, huru fåfängan föregått den sundare förfiningen. Det första öfverflöd de utflyttande jordegarna tillåto sig var att uppföra sina boningar större och prydligare, åtminstone till det yttre. Med inredningen var det ännu icke så noga, endast att skenet var bevaradt, och den invändiga otrefnaden gapade länge ur de många tomma fönsterhålorna eller gjorde fruktlösa bemödanden att undansticka sig bakom målade gardiner.

Hos den besutna allmogen hafva i våra flesta landskap smak och lefnadsvanor sedan den tiden undergått en anmärkningsvärd förändring: man lefver i allmänhet mindre för skenet och mera för sig sjelf. De skrytsamma och ödslande gästabuden, genom hvilka förra tidens storbönder tid efter annan ansågo nödvändigt att uppbära sin värdighet, hafva mer och mer gifvit rum för en bättre lefnadsordning i hvardagslag, och om ännu stundom extravaganser i detta afseende ega rum, synas de hufvudsakligen vara anlagda på att visa att man icke är sämre än »ståndspersonerna», i hvilkas klass den svenska allmogen allt mer och mer upplöser sig. Vi se deruti ingen ting ondt; de gamla ståndens gränser äro nu mera nästan alldeles utplånade, och det är icke längre möjligt att säga hvar bonden slutar och herremannen begynner. En skilnad i bohag, kläder och lefnadssätt kommer alltid att finnas, allt efter det större eller mindre välståndet och behovet af förfining, men den hvarken bör eller behöfver ligga i formen och snittet, och det fins en på godt omdöme och ren smak hvilande enkelhet, som är långt mer förtjent att bevaras och uppmuntras än uråldriga, tunga och obeqväma klädebonader och husgeråd, hvilka i sin ordning icke äro något annat än plumpa efterapningar af de forna herrskapsklassernas lyx. Det råder mångenstädes en stor fruktan för ett öfverhandtagande bondevälde, hvilket man menar skall leda till de öfriga klassernas förtryck. Vi neka icke att det stundom i vårt offentliga lif förekommit yttringar af ett öfvermod, som är allt ting annat än angenämt och samhällsnyttigt, men vi hafva icke så dåliga tan-

kar om bildningens makt att vi särdeles oroa oss för dess fortfarande. Allmogen har börjat med att bygga sina boningar, kläda sig och anrätta sin föda såsom de mera uppfostrade klasserna; den skall icke sluta med den ytliga civilisation utan efter hand äfven antaga deras sätt att tänka och känna, men man får icke vänta att denna förändring går lika hastigt som den förra, och att den sker väl, beror i första rummet på dem som gifva exemplet.

Om det ännu i vårt land fins någon social klyfta som är värd att tala om, så ligger den icke mellan medelklassen och den jordegande allmogen, utan mellan den senare och den egentliga arbetsklassen. Denna klyfta är ännu ganska djup, och utan att den fylles är det icke värdt att tala om utvidgning af de s. k. politiska rättigheterna. De sista årens ovanligt gynnande konjunkturer hafva uppdrifvit prisen på äfven det simplaste arbete och öppnat oväntade källor till välstånd för arbetaren, endast han förstår att göra sig dem till godo. Men detta är ännu beklagligtvis långt ifrån händelsen, och de ytterligt stegrade arbetslönerna hafva plötsligen gifvit en betänkelig ansats åt dryckenskapslasten, som var på så god väg att gifva med sig. Sparbanker och ränteförsäkringsanstalten hafva gjort mycket godt, och skola göra det ännu mer, i den mån arbetaren genom egen erfarenhet hinner öfvertyga sig om behaget och välgerningen af en ekonomiskt betryggad ställning, men för teoretiska lärdomar är han föga tillgänglig, och han skall hinna förspilla allt för mycket af sitt goda, om han skall lära sig sparsamhet endast på den abstrakta vägen. Deremot kommer honom en förnuftig stegring i de dagliga lefnadsbehofven till en god hjälp i förbättrandet af hans personliga vanor. Har han ingen åtrå efter en bekvämare, rymligare boning, bättre husgeråd, sundare föda och ändamålsenligare kläder för sig sjelf och de sina, är han endast allt för benägen att på krogen offra det ovanliga öfverskott som icke längre åtgår till fyllande af de ursprungliga lägre behofven. Arbetsgifvaren, egendomsherrn och de frivilliga föreningarna hafva här ett stort fält för välsignelserik verksamhet; för hvarje förbättring i de lägenheter som afses för arbetare nedläggas ett fruktbart frö till sedlig förbättring. Vi känna gods- och

bruksegare, som nedlagt stora summor på sådana saker och funnit att dessa på indirekt väg betala en ganska riklig ränta. De som tvifla om det förundransvärda inflytande till det bättre som sunda, ändamålsenliga och behagfulla boningar utöfva på sina innehafvare böra taga kännedom om de utmärkta arbetarebostäder som i rikets andra stad nyligen blifvit uppförda med förlag, dels af sparbanken, dels af en bland detta samhälles välmående och människovänliga affärsmän. Det vackra exemplet har vunnit efterföljd äfven på andra ställen, och vi önska att de inflytelserika personer i hufvudstaden som intressera sig för denna angelägenhet ej måtte dröja att bringa sina planer till utförande, ty frågan kan der sägas mer än på något annat ställe stå på dagordningen.

Det fordras en viss vana vid rikedomens för att kunna väl bruka den, och rikedomens är ännu vid de flesta samhällsklasser i vårt land allt för ung för att utesluta missbruken. De stora och oförmodade vinster som under de två eller tre sista åren träffat idkare af våra hufvudnäringar hafva gjort dem handfallne, och sedan de betalt sina skulder hafva de haft stora summor öfver, för hvilka de icke sett något bruk. Under sådana förhållanden är det icke underligt, om den gamla skrytsamma gästfriheten, som under trycket af de svåra åren i slutet af 1860-talet i förening med sundare ekonomiska begrepp började att antaga förnuftigare dimensioner, å nyo braskande rest hufvudet. Den som utan särskilda ansträngningar, och snart sagdt utan sin vetskap, funnit sin årsvinst förökad med hundratusental har i sitt hjertas glädje icke vetat något bättre än föra ett fint och kostbart lif: må hända har han äfven trott sin ställning sådant fordra. Man lär sig förr att antaga boningens, möblernas, klädernas och bordets förfining än sedernas, och tungans smak odlas hastigare än de öfriga sinnen. Men redan detta slags smak, fastän simpel, är något ädlare än det tomma skrytet, som endast finner sin glädje i att kasta ut penningar, utan att bry sig om huru vida de komma till någon eller ingen nytta för honom sjelf eller någon annan. Det är icke det utsökta i anrättningen som är att beklaga, utan den raffinering med hvilken njutningslystnad eller fåfänga försökt neutralisera

det ena goda tinget med det andra, för att hindra öfvermåttet att blifva besvärande. Hvarje dyrbarare födoämne, hvarje ädelt och eldigt vin, har sin egen betydelse för den menliga organismens välbefinnande, om det får utöfva sina naturliga verknings utan att störas af olikartade. Hvilket rikt förråd af helsogifvande ämnen förödes ej onyttigt, glädjelöst och till och med skadligt vid hvarje större samqväm, och om de fattiges läkare finge förfoga endast öfver det som vid sådana tillfällen faller ett byte för rofgiriga legohänder, skulle lidandet i verlden vara rätt mycket mindre än det är och en god del mindre egentliga läkemedel behöfva användas.

Rikedomens har sina pligter lika väl som bördens, och vid sidan af det vackra franska ordspråket *noblesse oblige* kan med rätta skrivas *richesse oblige*. Den smutsiga girigheten väcker vedervilja, icke derföre att någon annan har rätt att fordra utgifvandet af dessa penningar, utan derför att hon tyder på ett smutsigt sinne. Den ekonomiska vetenskapen har till fullo vederlagt den gamla fördomen, att de fattige svälta om icke de rike onödigt föröda penningar, och det vore icke svårt att visa, i fall sådant hörde till vårt närvarande ämne, att den kapitalbildning som uppstår genom de förmögnares afhållsamhet är en långt rikare källa till väl vedergäldt arbete än den förmögenhet som förstöres på öfverdådig vällefmad. När den enskilda förmögenheten tillväxt utöfver en viss gräns, är det omöjligt att hennes afkastning kan åtgå till fyllande af äfven de mest förfinade personliga behof, och hon inträder då i en ny kategori, med alldeles nya förbindelser att uppfylla. Den första af dessa pligter är att på ett omdömesrikt sätt förlägga nytt arbete, den andra att komma samhället till hjälp i alla sådana förrättningar till hvilka det icke vore rättvist att beskatta dem af samhällets medlemmar som befinna sig i svagare ekonomiska vilkor. Detta slags beskattning måste derföre alltid blifva frivillig, eller åtminstone under frivillighetens former utöfvas af jemlikar. Det har i stora och rika städer blifvit ett slags opinions tvång att gifva rikligt till människovänliga ändamål, och så allmän har denna diktatur blifvit i ett af våra mest förmögna samhällen, att den som framlägger en lista för något godt ändamål regelmässigt mötes

med frågan »hvad kostar det?» eller »hvad slipper jag med?» Detta är det ädlaste slagget af all enskild lyx och det som är mest samhällsbevarande, ty ju bättre bruk den fattige ser göras af egendomen, dess villigare skall han befinnas att respektera egan-

derätten. Summan är den, att ehuru icke fattigdomen har några rättigheter, har rikedomens pligter, hvilka icke utan fara för samhället kunna åsidosättas, och de väl lottade klasserna i staten hafva ett solidariskt intresse att de uppfyllas.

Litteratur.

Hovedstrømninger i det 19:de Aarhundredes Litteratur, Forelæsninger holdte vid Kjøbenhavns Universitet i Faaraarshalvaaret 1873 af G. Brandes. Den romantiske Skole i Tydskland. Kjøbenhavn. Forlagt af den Gyldendalske Boghandel 1873.

Dr Brandes har haft brådt om med att offentliggöra sina litteraturhistoriska föreläsningar denna vår, ty hans bok har redan ett par månader varit i våra händer. Vi kunna emellertid förstå denna hast. Han är i sin fädernestad en misstänkt person, på visst sätt förklarad i litterärt bann; hvad han säger på universitetet repeteras, kriticerats, och kommenteras i de estetiska tēcirklarne, just icke i den välvilligaste anda, och han är angelägen att så snart som möjligt såsom sjelfförsvär lägga hvad han verkligen yttrat under den stora allmänhetens ögon.

När vi förleden vår omnämde dr Brandes' behandling af den franska emigrantlitteraturen, var det icke så lätt för oss att förklara den förföljelse som hade träffat honom i hans fädernesland. Han säger sina saker på ett käckt vis, och man ser ganska väl att han icke är någon ortodox man, hvarken i det ena eller andra afseendet, men hvad han säger är ingen ting värre än hvad vi här i landet hört många gånger, både från universitetskatedrarne och från bokpressen, att den litterära riktning som, vid århundradets början utgående från Tyskland, inkräktade ungdomens sinnen, och efter ett par tre årtionden upphöjt sig till en herskande makt, vi ville nästan säga en samhällsmakt, var en reaktionär riktning, ett försök att slå vatten på det 18:de århundradets frisinnade tankar, hvilket, om det fått förblifva oprotesteradt, nödvändigt måste föra oss ett godt stycke till baka i vår odling. I det allmänna tänkesättet, i pressen och hos den bildade medelklassen, fins ännu mycket kvar af denna fosforism: den

röjer sig i en nästan vidskeplig vördnad för allt hvad som på något sätt faller inom det estetiska området, och i ett slags fasa för all realism, i konst, i naturbetraktelse och i det praktiska lifvet. Det är märkvärdigt hvad personer, som eljest hylla en långt framskriden liberalism i politik, vetenskaplig forskning och religion, äro skuggrädda när det gäller angrepp på den allmänna tankeriktning som de insupit med modersmjölken. Här råder emellertid mera fördragsamhet, ty man har sett att män som hela sitt lif oförskräckt uppträdt mot lemingarna af den romantiska skolans tankeriktning bland våra bildade klasser icke uppfört sig oborstadt i umgängeslifvet, icke velat förvisa det goda och sköna från jorden, icke försökt att omstörta kyrka och stat. Vi röra oss också i större politiska förhållanden, den allmänna utvecklingen har gått jemnare, och vi hafva framför allt en äldre statsborgerlig erfarenhet. I Danmark är det mycket annorlunda; der är större skilnad mellan stad och landsbygd, kulturen och förfiningen hafva sitt naturliga hem i »Kongens By», byråkratien har i trots af 1848 års plötsligt påkomna radikalism ännu ett öfvervägande inflytande, och det är ett svalg, som för våra förhållanden är okänt, mellan »de dannede» å den sidan samt det borgerliga småfolket och landbefolkningen å den andra. Bristen på social förmedling har på mångfaldigt sätt gifvit sig till känna i Danmarks offentliga lif, och man har senast kunnat se ett exempel derpå i Folkethingets »Vrövl» och misstroendeyttringar, mot hvilka den mera bildade delen af representationen inlade en så ljungande protest. Den högre odlingen i Danmark hvilat mera uteslutande än hos oss på tysk grund, det vill säga tysk i den romantiska meningen, ty den som nu, efter kriget, återser det

stora fäderneslandet finner, der en helt annan anda än förut, mycket litet romantisk, men deremot en stark och lefnadsfrisk, ehuru ännu skäligen rå realism.

Den danska litteraturen beröres af hr Brandes endast i förbigående; i den tafsa han upprullar för sina åhörare sticker han blott då och då ett hål, hvarigenom man ser de danska förhållandena. Han förlorar ej därför sitt fäderneslands litterära utveckling ur sigte, och på samma gång som han söker redogöra för de främmande litteraturernas inre historia; gifver han i hvarje ögonblick indirekta bidrag till den danska, och liksom undermålar den förgrund mot hvilken Danmarks litteraturhistoria framdeles kan anbringas. Förhållandet mellan Danmarks och Tysklands litteraturer angifves genom denna formel: den senare är under den period som behandlas jemförelsevis ursprunglig till sin riktning och sitt innehåll; den danska bygger på den tyskas grundval, så ofta den träder ut öfver sina speciellt nordiska gränser. De danska författarne hafva grundligt studerat och tillägnat sig de tyska, hvaremot dessa aldrig hafva läst en rad af de danska eller af dem mottagit något inflytande. Steffens, som till Danmark fortplantade den från Tyskland utgående elektriska stöten, var Schellings absoluta lärjunge. Såsom bevis derpå tjenar följande stycke af ett bref, som han skref till sin forne mästare: »Jag är eder lärjunge, ända igenom eder lärjunge: allt hvad jag kan åstadkomma tillhör ursprungligen er. — Det är icke en öfvergående känsla, det är en fast öfvertygelse jag hyser derom att det så förhåller sig, och jag skattar mig därför icke ringare. När jag en gång har frambragt något i sanning stort, och när det blifvit erkänt, vill jag framträda offentligt, med inspirationens värme nämna min lärare och räcka er min eröfrade lagerkrans.»

Ur detta förhållande drager hr Brandes flere konsekvenser. I Tysklands poesi är mer lif, i Danmarks motsvarande poesi mer konst: det är Tyskland som uppgräver ämnena. Den litteratur som börjar med romantiken lefver och har sin varelse i de innerligaste stämningar, frossar i känslor, tumlar lustigt om med de stora problemen, skapar oupphörligt nya former och slår lika oupphörligt sönder dem igen. Den danska litteraturen upptager de

af lif öfverströmmande ämnena och idéerna och lyckas ofta gifva dem en säkrare form, ett klarare uttryck. Hr Brandes erinrar om Heibergs förhållande till Tieck — det är som klart och genomskinligt vatten till en grumlig, gäsande vätska. Men man får likväl icke glömma, att Heibergs verksamhet föll åtskilliga årtionden senare än Tiecks, och på detta halfva århundrade har äfven i Tyskland det oklara känslö- och idésvallet bunnit betydligt sätta sig. Formlösare skapelser än Atterboms första efterbildningar från den tyska romantiken har verden knappast sett, och ändå är det svenska folklynnnet visst icke i allmänhet mindre klart än det danska. Men Heiberg lefde som sagdt är i en annan tid, och hans tanke var disciplinerad i den hegelska logikens skola. Att sjelfva beskaffenheten af det fornordiska materialet, som de danska skalderna begagnade mer än de svenska, fördelaktigt inverkade på formens genomskinlighet, äro vi för öfrigt långt ifrån att vilja bestrida.

Hufvudsaken är emellertid att på dansk grund fick den tyska romantiken mer klarhet och mer form: han blef mindre nattligt hemsk, och vågade sig väl beslöjad till och med ut i solskenet. »Han kände att han var kommen till ett nyktert och besinningsfullt folk, som ännu icke blifvit fullt ense med sig sjelft, om icke männens sken var onaturligt och sentimentalt. Han uppsteg ur de djupa schakten, ur hvilka Novalis med sina bergsmanssånger första gången frammanat honom, och slog med Vaulundr på bergets sida, så att hon remnade och lade alla sina skatter för dagen, i dagens eget ljus. Han kände att han var kommen till en annan natur, mera leende, mild och idyllisk; han skakade af sig det ohyggliga, hans oformliga tjocka dimma förvandlade sig till smärta elfjungfrur, han glömde bort Harz och Blocksberget och uppslog en vacker midsommarafton sitt residens på Dyrehavsbacken.»

Vi komma nu till de speciella bevisen. Aladdin är ett bättre och begripligare diktverk än Kaiser Octavianus, men å andra sidan kunde Oehlenschläger icke neka att hans Aladdin blifvit oskrifven, om ej Tieck förut hade skrifvit sin Octavianus. Heibergs »Julespøg og Nytaarsløjer» är fullt så qvickt som Tiecks polemiska satirer, men hela formen, teatern inne på

teatern, den litterära persiflagen, blandningen af sentiment och ironi, är lånad af Tieck, och, hvad värre är, endast begripelig från Tiecks ståndpunkt. Det är med ett ord mer form hos Oehlenschläger, Hauch och Heiberg än hos Novalis, Tieck och Friedrich Schlegel, men det är mindre all, det vill säga mindrelif, mindre direkt förhållande till lifsåskådningarna. Den tyska litteraturen blef allt för tidigt ett medium för diskussion af samfundsproblemen; i Danmark lät man dem ligga å sido, när man icke förmådde gifva dem en regelrätt poetisk form.

Psykologiskt uttrycker hr Brandes detta sålunda. De danska författarne hafva i allmänhet handlat mer såsom konstnärer, de tyska mer såsom människor och intelligentia väsenden. Detta sista gäller icke blott om denna perioden utan om hela århundradet, och absolut. Jemför man ett ögonblick Tieck och Oehlenschläger, eller de mera moderna, Lenau, Auerbach, Spielhagen, eller Paul Heyse med Blicher, Hostrup, Andersen eller Bjørnson, så skall man finna, att hos tyska författare såsom Tieck och Auerbach ligger det i hvarje den minsta småbit, den må vara aldrig så formlös och eljest svag eller till och med förfelad, uttalad en hel lifsåskådning, och en som icke är gripen ur luften utan en genom ett helt lifs erfarenhet mognad och utvecklad, präglad af hela den förvånande mångsidiga bildning som är utmärkande för den tyska anden. En novell af Tieck, en roman af Auerbach, innehåller en poetisk-filosofisk lifsbild, en totaluppfattning, som alltid är en mans, äfven om den icke alltid är en skalds. En tragedi af Oehlenschläger, ett äfventyr af Andersen, en vaudeville af Hostrup deremot utmärker sig nästan alltid genom utpräglade poetiska egenskaper, ungdomligt anslående och friska drag, men grundtanken, när den är poetisk, är ett barns: om en genom vetenskapen eröfrad och genom hela lifvets erfarenhet utvecklad betraktelse af lifvet kan aldrig blifva fråga. Till egentlig utveckling finnes intet spår; skalders sådana som Christian Winther och Andersen äro i sina första arbeten alldeles lika fulländade som i de sista. Hos andra upphör den poetiska produktionen i den ålder då man kunde vänta att den just först egentligen skulle börja utvecklas, såsom hos Hostrup och Richardt.

»Talenten fann stundom en viss *embonpoint*, såsom hos Oehlenschläger; stundom blifver idealet allt magrare och magrare, såsom hos Paludan-Müller. Der en förändring gifver sig till känna, består den icke deri att man efter hand skapar sig en lifsåskådning; man styrer, efter att någon tid hafva hållit sig på poetens smala stig, in på en af de båda stora farvägarne, kalkborgarevägen eller prestvägen: antingen nattrocken eller prestrocken är nästan alltid den kostum man påtager sig när man bortlägger den poetiska ungdomens slängkappa.» Hr Brandes går för att bevisa detta den tongifvande ungdomen lika dristigt på lifvet som den gamla författargenerationen, och han anmärker, att om man jemför en af Danmarks yngre skriftställare, t. ex. Bergsøe, med någon af Tysklands yngre, t. ex. Spielhagen, så ligger skilnaden icke så mycket i den tyska författarens onekligt större begåfning, som deruti att han har idéer, och att dessa idéer äro hans tidevarfs. Han upptager i sitt sinne alla tidens problem, förlyfter sig stundom på dem, men bringar dem alltid närmare sin tids medvetande. Hvad är det deremot som en Bergsøe polemiserar emot? Adelsaristokratien, hvilken han bespottar i sina dikter, och den katolska religionen, hvilken han bespottar i sina romaner. Denna strid har ännu sin betydelse i lifvet, men det är hundra år sedan den var intressant i litteraturen; dessa makter äro här döda, och det lönar icke mödan att slå ihjel de döde.

Det är större smak och moderation i den danska romantiken: den utsätter sig icke för faran att störta ned i afgrunden, utan faller på sin höjd med näsan i smutsen på den släta vägen. Men derföre får man icke säga att det endast är de goda och sunda elementen af den tyska romantiken som danskarne tillegnat sig, ty »romantiken var förgiftad i sina källor». Hr Brandes söker bevisa detta genom en skarp kritik öfver Schelling, hvars sedan i Bruno vid århundradets början förkunnade »kristliga filosofi», sedan han blifvit adlad, verkligt geheimeråd och president i den baieriska vetenskapsakademien, förvandlade sig till hans mycket omtalade »uppenbarelsesfilosofi»: »eldmannen hade blifvit hofman, och profeten hade förvandlat sig till en charlatan, som med hemlighetskrä-

meri och vidunderliga program om en vetenskap, *hvilken man dittills ansett såsom omöjlig*, genom att aldrig vilja trycka något, utan endast meddela, men aldrig något helt, gjorde sig värdig att någon tid efter Hegels död kallas från Baiern till Berlin, för att räcka statsreligionen i den kristligt germaniska politistaten en hjälpande hand och föredraga en statsfilosofi, som efter hans egen förklaring icke ville säga något annat än kristologi.»

Men ändå var Schelling den mest rationella af romantikens filosofer, och han blef därför ifrigt förkättrad af Franz Baader, som så varmt beundrades af Kierkegaard, denna underbara man, om hvilken hr Brandes säger att han var »ortodox i teologien, absolutist i politiken och mot slutet af sitt lif fanatisk». Schubert frossade i drömmar och andesyner; Görres, författaren af »Die christliche Mystik», fördjupade sig i helgonens och martyrernas mysterier, på samma gång han, den forna jakobinen, med ansigtet i stoftet inför den katolska kyrkan lofprisade furstarnes heliga allians; i sin rättsfilosofi jemrörde Stahl äktenskapet med förhållandet mellan Kristus och församlingen samt i samma anda den jordiska arfsrätten med arvedelen i himmelen; slutligen såg De Maistre i bödeln den enda säkra grunden för statens bestånd, det sublimaste af alla väsen och »det menliga samfundets hörnsten.» Sådan var den tyska och franska romantismen, »en verklig hexesabat, i hvilken filosoferna spela käringarnas rol under obskuranternas tordön, mystikernas vanvettiga tjut och statsmännens ropande på politistat, kleresi och teokrati, medan teologien och teosofien kastade sig öfver vetenskaperna och qvafde dem i sitt körleksfulla famntag». Dessa äro romantikens källor, hvilka vid århundradets början gäfvu upprinnelsen åt både vår och Danmarks unga litteratur.

Hr Brandes skiljer sig från alla de litteraturhistoriker — och särskildt från Malmström — af hvilka våra landsmän äro vane att hemta sin kunskap om den tyska romantiken deri, att han griper sina personer, icke blott i deras skrifter utan i deras dagliga lif, deras sedliga förhållanden och ger karakteristiker, som äro ganska närgående och med sin rikedom af anekdoter någon gång sväfvu på gränsen af det inom en litteraturhistoria till-

ståndiga. Vi säga icke att han öfverträdt denna gräns, ty för att fullt fatta romantismens väsende behöfver man blifva ständigt ansigte mot ansigte med dess profeter. Men det är ovanligt att från en akademisk kateder porträttera store män i deras hvardagsdräkter så som hr Brandes gjort, och detta torde äfven i sin mon hafva bidragit till den anstöt hvilken så många af hans landsmän synas hafva tagit af hans arbeten.

Det gamla ordspråket att ingen man är stor i sin kammartjenares ögon har sin tillämping på litteraturhistorien, när den skrives såsom i detta arbete. Både Goethe och Schiller krympa betydligt, när man ser dem genom hr Brandes' glas. Början af »Sturm-und Drang-Periode» är ingen ting mindre än tilltalande. Båda dessa författare hade att börja med en rå, oroligt gäsande »Virkelighedstrang»; de grepo sina ämnen ur lifvet, men när Rinaldo Rinaldini och de Kotzebueska dramerna följde på Werther och Die Räuber, drogo sig de stora diktarne till baka för konkurrensen, och deras intresse för innehållet trängdes undan af intresset för formen. Det fans då ännu icke heller en publik som fordrade att skriftställarne skulle diskutera de stora samhällsproblemen — dertill stod det tyska folket då ännu för långt efter. Då Goethe, som först kom på fast mark, från Weimar försökte att göra något för Schiller, möttes han med köld, ty Schillers lättfärdiga ungdomslif i Mannheim, hans äfventyr såsom politisk flyktning och hans djupa fattigdom voro icke egnade att tillvinna honom sympatier. Under xeniestriden 1797 behandlades de båda såsom oduglingar, och i en af huvudbrochurerna kallas de »Fuskarne (Die zwei Sudelköpfe) från Weimar och Jena». Det var först genom Napoleons erkännande som Goethe blef en stor man, och först genom »Herman und Dorothea» som den förbittring dämpades hvilken hade uppstått genom »Die Wahlverwandtschaften», hvari hans samtid vädrade ett försvar för osedligheten och ett angrepp på äktenskapet.

Skyggheten för verkligheten och fallenheten för ett ohejdadt subjektift godtycke, förberedda genom Goethe och Schiller, blefvo det ledande draget hos romantikerna och alstrade sådana fantastiska skapelser som Tiecks Wilhelm Lowell, Jean Pauls Roquairol, Friedrich Schlegels Lucinda. Den sist-

nämnda skapelsen är typisk för hela den romantiska skolan. Protesten mot äkten- skapets möter oss redan i Don Carlos med en styrka som undfaller oss, om vi icke hafva författaren för ögonen. Schillers första ungdomskärlek — han hade icke få — var Charlotta von Kalb, först urbilden till drottning Elisabeth i Don Carlos, sedermera, då Schiller hade öfvergifvit henne och hon blifvit Jean Pauls älskarinna, modellen till dennes Linda i Titan. Hon var i all sin frivolitet en stor själ; språnget från henne till Schlegels Lucindas idé är icke stort, men fallet till utförandet af Lucinda är djupt. För att förstå dessa dikter måste man förstå de sociala förhållanden från hvilka de utgingo. Weimar var den ort der passionen fördomsfriast och hänsynlösast förgudades såsom poetisk i motsats mot samhällets konventionella pederanteri. »Ack, här äro qvinnor», utbryter Jean Paul då han kommer till Weimar; »här är allt revolutionärt dristigt, och att vara hustru betyder mindre än intet». Wieland tog sin gamla älskarinna La Roche i sitt hus, »för att lefva upp litet igen», såsom han sade. Schiller underhöll ännu allt jemt bekantskapen med fru von Kalb; Goethe var under tio år fängslad i den fina och koketta fru von Steins bojar, och hon blef under denna tid originalet till hans Leonore och hans Iphigenia. Förargelsen blef derför utomordentlig, när Goethe knöt sin förbindelse med den täcka men i alla afseenden obetydliga Christiana Vulpius, med hvilken han 18 år senare lät förmligen viga sig. Schiller hade under tiden gift sig med Charlotta von Lengenfels, men detta hindrade icke hennes syster Caroline, skaldens »ideal», att skilja sig vid sin man och flytta in i deras hus. Den skarpsinnigaste och kanske i grunden ädlaste af alla dessa skaldevänninnor var Caroline Schlegel, i unga år enka, politisk revolutionär, gift med August Wilhelm Schlegel några år förr än han kom inom madame d'Stael's attraktionssfer, derpå skild från honom och gift med Schelling. Märkvärdigast af alla dessa fria qvinnor är väl ändå Dorothea Veit, filosofen Mendelsohns excentriska dotter, skild från sin man, länge sammanlevande med Freidrich Schlegel, slutligen hans hustru, under allt detta genom en besynnerlig intimitet förbunden med Schleiermacher, den stora protestantiska teologen,

och ändå liksom Schlegel en ifrig katolik. Det var efter hennes urbild som Schlegel diktade sin beryktade Lucinda. Hon var dock långt bättre än kopian. Hvilket virrvarr af tycken och »valfrändskaper»; man bytte väninnor såsom man byter hästar och var lika god vän med dem sedan som förut. Om sjelfva den sträfva filosofen Hegel berättar Caroline Schlegel: »Hegel macht den Galanten und allgemeinen Cicisbeo».

Andra hafva skildrat andra utmärkande drag hos romantikerna, såsom deras politiska absolutism, deras mystiska lynne och deras starka dragning åt katolicismen — den senare kommer äfven hos Malmström fram med all tillbörlig skärpa — men ingen har lifvigare än hr Brandes beskrifvit detta qvinnoväsande, som utöfvade en så mäktig inflytelse på dess koryfeer. Det är eget att se Schleiermacher, Shelley och George Sand sammanställda såsom kämpar för qvinnans emancipation från det konventionella och kärlekslösa äktenskapets tyranni, den protestantiska professorn, den svärmiska engelsmannen och m:me Dudevant; alla tre undersöka kärlekens problem i en omfattning som både öfverraskar och stöter. Utan att yttra oss om denna grannlaga och för människornas framtida lycka högviktiga fråga, anmärka vi endast, att om någon tror en osedlig eller sjelfsväldig tendens ligga till grund för alla dessa anfall på äktenskapet, så bedrar han sig högligen. De nyssnämnda qvinnorna voro alla högsinnade och ville föra världen framåt till något bättre i sedlighet och lycka; de voro, såsom hr Brandes anmärker, i både omdöme och karakter oändligt öfverlägsna männen som omgäfvade dem, och de borde hafva kunnat lyfta dessa till sig i stället för att låta sig neddragas till alla deras ömkligheter.

Vi försöka icke att följa vår författare genom det öfriga af boken, hans analys af Wackenroders äfven i Sverige förr mycket lästa bok »Fantasier af en konstälskande klosterbroder», eller af Tiecks »Katten i stöflor», eller af Novalis' (Hardenbergs) kristligt fantastiska mystik, symboliserad i »längtans blå blomster». Hans anmärkningar äro qvicka och slående; romantikerna sökte i allt att aflägsna all bestämd kontur och endast bevara »stämningen»; det i en vattenspegel återgifna landskapet tilltalade dem mer än landskapet sjelft, rytmen mer än

Strödda underrättelser.

Frankrike och England. I den af professor Broca utgifna *Revue de Physiologie* förekommer följande redogörelse för en mémoire öfver de etnologiska förhållandena mellan Frankrike och England, hvilken af mr Nicholas föredrogs vid det britiska naturforskaresällskapets i Brighton senaste sammanträde.

»Det är säkert att, då indelningen af vatten och land i förra tider varit ungefär den samma som nu, de britiska öarna måste hafva tagit sin befolkning från det närmaste fastlandet, det vill säga Frankrike, så vida man icke fasthåller vid det ovetenskapliga och ohistoriska antagandet att briterna äro urinvånare. Celter, gaeler eller galler, här och der uppblandade med en germanisk beståndsdel under namn af kymrer, belger eller *gwyddyls*, voro alltså engelsmännens förfäder. En ebb och flod af in- och utvandring egde rum från den ena stranden till den andra, och Cæsar säger uttryckligen, att Britanniens kuster voro bebyggda af belger — de enda han i själfva verket hade sett — hvilka kommit dit från olika delar af Gallien för att härja och plundra, och som slutligen der nedslagit sina bopålar.

Vid denna tiden utgjordes följaktligen franska och britiska nationerna af samma beståndsdelar, men romare, franker och normanner hafva sedan dess gått fram öfver Frankrike, romare, saxer, danskar och normanner öfver England. Hafva de väsentligen förändrat race i någondera landet? Nej, säger kategoriskt författaren. Vi inskränka oss här till en sammanfattning af hans argumentation i afseende på normannerna.

Införseln i Frankrike af skandinaviskt blod var obetydlig, säger han. Rolf kom, i följe med sönderstyckningen af det carolingiska väldet, under det att landet befann sig i ett tillstånd af utomordentlig svaghet och var sönderstyckadt i en mängd sjelfständiga, osammanhängande län. Neustriens motstånd var obetydligt, och normannerna fingo fast fot utan mycken blodutgjutelse, men också utan att utöfva någon inflytelse på racen. Massan af folket förblef hvad den var, gallisk, med en lindrig bismak af teutonism och en ännu lindrigare af romanism.

För att tala om England, så frågas hvad det var som utgjorde Vilhelm Eröfrarens armé? Galliska normanner, ännu mera galliska eller kymriska briter, innebyggare på de båda Loirestränderna och det nordvestra landet ända till Somme, ja ända till Schelde och Maas, hvilka senare kallades belger. Vilhelm åtnöjde sig i själfva verket icke med krigare ur sitt eget län: han stälde sitt upprop till alla dem som längtade efter äfventyr och ville göra lycka. Af hans sextio tusen man utgjorde normannerna ett ringa fåtal; massan var gallisk, och många af cheferna voro från Brétagne, om hvilken provius Broca säger att der är nyckeln till den franska etnologien. Vilhelm Eröfraren själf var mera gallisk än normansk. Äfven om man antager att denna här intill sista man kvarstannat i England, är det icke skandinaviskt blod som derigenom blifvit infördt.

Af denna öfverblick af de båda nationernas förhållande under den mest intressanta perioden af deras utveckling drager mr Nicholas den slutsatsen att de äro nära beslägtade. Blodet närmar dem mer än den geografiska belägenheten, de politiska inrättningarna, språket, och till och med religionen. Och det är en glädje, tillägger han, att, då man låter blicken flyga öfver hafsörmnen, på dess andra sida träffa en nära anförvandt, ett stort folk, en medtäflare i ädla bragder, o. s. v.

Emellertid, heter det vidare, finnes det hos fransmännen karaktärsdrag som skarpt skilja dem från oss och bekräfta historiens vitnesbörd. De båda hufvudfärgerna mellan hvilka Europa är deladt, den blonda hyn i norra och mellersta delen deraf och den mörka i södern, hafva sammansmält i dessa båda länder, med en öfvervigt i England af det mörka celtiska blodet öfver det ljusa tyska eller skandinaviska, hvilken öfvervigt i Frankrike är ännu starkare accentuerad. I afseende på den inre karakteren är förhållandet enahanda. Genom sin naturliga uppsluppenhet, sin lifliga litteratur, sin passion för stora chefer, sin smak för militärisk ståt, högtidligheter och skådespel, samt sin ringa fallenhet för borgerlig själfstyrelse, förråda fransmännen ett mera celtiskt än teutoniskt släktdrag. Genom sin fallenhet för de positiva vetenskaperna

och de mekaniska yrkena, sina betydande arbeten inom analysens och generalisati-
onens områden, är han deremot teuton; en-
gelsmannen, hans kusin, är dock mer teu-
ton ändå.»

Huru vida har mr Nicholas rätt i den
sats han uppställt? Visserligen, säger hans
franska referent, fins det ett celtiskt ele-
ment på de britiska öarna, en sydeuropeiskt
brun ansigts- och hårfärg, till exempel hos
silurerna, liksom en nordiskt blond, såsom
hos kymrerna, hvilka inflyttade med Hugo
den starke. Det är likaledes en sanning,
att eröfringen endast flyktigt inverkar på
ett folks etnografiska karakter, och att den
äldre, inhemska racens kroppsliga och and-
liga egenskaper lägga en ojemförligt större
tyngd i vågskålen. Men problemet är mer
inveckladt än mr Nicholas fattar det, och
dess lösning måste mindre sökas i en ana-
lysis af den uppspädnings som folket under-
gått i jämförelsevis yngre tider, än i en
grundlig undersökning af de utvecklings-
skeden, hvilka mr Nicholas har allt för
brådt om att förklara för liggande utom
vetenskapen. All antropologi protesterar
mot detta omdöme. I våra dagar går ve-
tenskapen om människoracerna till baka till
och med utöfver traditionerna; hon vet att
fastlandet och de britiska öarna mer än en
gång sammanhängt och åter blifvit skilda,
och det är just i detta landets samman-
hang som hon måste söka de släktskaps-
band hvilka kunna hafva från början för-
enat de nu varande franska och engelska
folken.»

Det nuvarande Kalifornien. Redan
mer än en intelligent resande som be-
sökt Kalifornien har uttryckt sin förvåning
öfver den hastiga förändring som detta unga
land på kort tid undergått, och som inom
några få år omskapat det från en hård för-
guldtörstiga äfventyrare till ett hem för
det fredliga arbetet och det lagskyddade
varubyttet. En tysk diplomat, baron von
Hübner, som nyligen genomrest Amerika,
skildrar sina intryck af Kalifornien sålunda.
Från att vara ett grufdistrikt blifver Kali-
fornien mer och mer ett industrielt och
åkerbrukande område, samt i följd deraf en
medelpunkt för handeln. Der ligger dess
sanna rikedom och dess framtid; industrien
är i ett ständigt framåtgående. Främst

ställer sig yllefabrikationen: landets talrika
fårhjordar lemna råämnet dertill. Man pri-
sar äfven de fulländade och goda maskiner
som tillverkas i San Francisco; från denna
stads verkstäder är det som minarbetarne
hemta de redskap de behöfva, och impor-
ten af sådana varor har nu mera nästan
alldeles upphört. Det var icke länge sedan
alla hudar derifrån utfördes till deatlan-
tiska staterna för att garfvas, och de im-
porterades åter under form af skodon. Nu
mera har man äfven i detta afseende eman-
ciperat sig från östern. Produktionen af
sidenvaror lofvar de bästa resultat; bom-
ullstillverkningen har mindre framgång:
summan är den att hvad som hittills blif-
vit utträttadt endast är en god början till
hvad man skall komma att uträtta. Men
landets naturliga rikedom är outtömlig och
bildar, om man vill begagna den, källan
till en blomstrande industri. Kapital fat-
tas lika litet som armar, ty de oupphör-
ligt invandrande kineserne äro ypperliga ar-
betare. Enligt de statistiska upplysningar
som baron von Hübner erhö, befinner sig
redan en sjettedel af hela den odelbara jor-
den under kultur. Den förnämsta produk-
ten är och skall allt fortfarande förblifva
säd. Man skördar tillräckligt spannmål för
att fylla landets behof och utför till Japan,
Kina och Mexiko betydliga kvantiteter mjöl.
Vinodlingen gör också framsteg och skän-
ker vinsorter, »hvilka jag hört mycket be-
römmas men sett mycket litet drickas», sä-
ger baron von Hübner, och han tror icke
att de någonsin skola kunna uthärda kon-
kurrensen med de franska. Ju mer handel,
industri och åkerbruk uppblomstra, desto
mer tränges bergsbruket i bakgrunden. Per-
soner som böra kunna bedömma den saken
påstå att omkostnaderna uppäta vinsten,
och att man i jorden nedgrävt lika mycket
guld som man upphetat derutur. Huru
dermed än må förhålla sig, blir opinionen
mer och mer fientligt stämd mot bearbet-
ningen af minorerna. »Olägenheterna äro
talrika och falla af sig sjelfva en hvar i
ögonen: guldsökarne som anlända enstaka
medföra icke något kapital, erbjuda inga
garantier för ordning och sedlighet, och
tillhöra i allmänhet den minst aktning-
värda klassen af invandrare. Hela dessa
människors tillvaro blifver en ständig pro-
test mot de första grundvilkoren för det
civiliserade lifvet. Men detta är icke allt.

Erfarenheten har bevisat, att med några få undantag, som berott på slumpen, hafva de enskilda personerna icke förmått att täfva med bolagen; förr eller senare ruinerade, öfvergifva de arbetet och blifva en fasa för befolkningen, sannfärdiga banditer, ett ständigt blödande sår för det kaliforniska samhället. Bolagen, af hvilka det fins tre tusen större och mindre, löpa sålunda största risken: mot oerhörda vinster svara oerhörda förluster, och deras verksamhet är i sjelfva verket ingen ting annat än ett i stor skala drifvet hazardspel, ty ett af dess karakteristiska vilkor är osäkerheten och vinstens eller förlustens hastighet. Man sluter med rätta deraf att guldsökandet är en ständig källa till demoralisation. *Mining is a curse* — grufvorna äro en förbannelse — det är hela allmänhetens omdöme.»

En tiggars-strike. Enligt ett genom gammal häfd helgadt bruk pläga tiggarna i den »heliga staden» Trier om lördagarne i procession vandra genom staden, i synnerhet i det heliga kvarteret bakom domkyrkan och på den latinska vägen. Sista tiggardagen förklarade nu »de arma människorna», att de icke längre kunde vara nöjda med att, som hittills, blott erhålla en kreuzer; — minst dubbelt så mycket vore hvad de måste göra anspråk på; allt kött, smör, ägg, skodon och andra lifsförnödenheter hade blifvit dyrare, och för de kreuzer som gifvas dem om lördagen kunde de ej nu som förr på söndagen äta bakelser till kaffet, och ej heller på eftermiddagen förskaffa sig ett extra nöje. Några af de medlidsamma allmosegifvarne förklarade likväl kort och godt att de ämnade göra strike, hvarpå »de arma människorna» ock å sin sida förklarade sig sinnade att inställa sitt arbete, bönen för gifvarens själafrälsning. Detta var trumfess och gjorde åsyftad verkan: arvodet för bönen fördubblades.

Bestigandet af Cotopaxi. Cotopaxi har den 27 november förlidet år för första gången bestigits, och detta af den tyske geologen dr Reiss, som sedan 1868 i sällskap med dr Stübel hållit på att undersöka Sydamerikas vulkaner. Det var ett ytterst mödosamt verk, som tog två dagar i an-

språk, under hvilka dr Reiss hade att kämpa än med lös lava-sand än med svårigheterna att öfverskrida stora is- och snöfält. Reiss fann en elliptisk, trattformig krater, hvars större axel löper i riktningen från söder till norr. En trigonometrisk mätning från dalen har gifvit till resultat 19,496 fot för den norra toppens höjd och 19,427 fot för den södra toppens. Der uppe fann Reiss genom barometermätning 19,600 fot. Vulkanen är således betydligt högre än hittills blifvit antaget.

Invånarne på kap Nikobar. Om dem har W. L. Distant meddelat åtskilligt i antropologiska institutet i London. De äro större än malajerna i medeltal, och af mörkare hudfärg. Deras tro på en god ande är svag, deremot den på en ond, hvilken de tänka sig mycket personlig, ganska stark. Deras redlighet är så bekant att köpmännen obekymradt lossa sina varor vid stranden, mot de inföddas blotta löfte att betala så och så många kokosnötter; detta löfte hålles alltid troget. De taga blott en hustru och bestraffa äktenskapsbrott mycket strängt.

Innehåll:

Offentlig och enskild lyx	Sid. 465.
Litteratur:	
Hovedströmningar i det 19:e Aarhundredes Litteratur, af G. Brandes	471.
Blick på pressen	476.
Strödda underrättelser:	
Frankrike och England, m. m.	478.

Anmälan.

Prenumeration å **Samtiden** kan ske på alla postanstalter i riket äfven som i bokhandeln, samt i Stockholm på tidningsutdelningsställena. Priset för helt år 10 rdr, för halft år 5 rdr 50 öre, och för fjerdedels år 3 rdr, *postbefordringsafgiften till landsorten inberäknad.*

Obs. *Alla meddelanden rörande veckoskriften ställas till Expeditionen af Samtiden N:o 28 Norra Smedjegatan, kontoret 1 trappa upp.*

Stockholm,
tryckt hos A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, 1873.